

УДК 330.34:316.4:338.43

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК І РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Ігнатенко М.М. - к.е.н., докторант, Уманський НУС

Постановка проблеми. Історичний досвід показує, що всі етапи розвитку суспільної життєдіяльності супроводжуються не тільки значними досягненнями науково-технічного прогресу, але й неодмінно виникаючими проблемами справедливого розподілу виробленого суспільного продукту. Практично у всіх країнах світу спостерігається нерівномірне зростання добробуту різних верств населення, його розшарування за рівнем доходів і витрат, їх обсягом і структурою, споживанням продуктів харчування та інших соціальних благ.

Стан вивчення проблеми. Необхідно відзначити, що проблеми соціально-економічних відносин в аграрній сфері господарювання, рівня життя сільського населення є предметом досліджень відомих українських та зарубіжних учених – М. Кісіля, Е. Лібанової, В. Оніщенко, Б. Пасхавера та ін. У них обстоюються різні моделі соціально-економічного розвитку, забезпечення соціальної рівності, боротьби з бідністю.

Методика досліджень. Методологічні засади аналізу та оцінки соціальних процесів в аграрній сфері економіки ґрунтуються на теоретичних положеннях економіки національного господарства, економіки праці, економіки сільського господарства, демографії. Вони передбачають урахування законів України, нормативно-законодавчих актів, що стосуються регулювання соціально-економічних процесів та управління їх розвитком.

Результати досліджень. Усебічний аналіз монографічних джерел регулювання соціальних процесів в економіці та її аграрній сфері свідчить, що значна частина вчених-економістів вирішення проблем справедливого розподілу доходів і витрат населення вбачала у подальшому вдосконаленні ринкових механізмів регулювання економіки. У свій час цієї думки дотримувались А. Сміт [1], Д. Рікардо [2], Дж. С. Міль [3], Ф. Кене [4] та інші. Вони відстоювали необхідність підтримки економічного лібералізму, тобто запровадження економічних свобод особистості та вільної конкуренції, повної відсутності втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання тощо.

Людина при цьому розглядалась як така, що прагне до максимізації своїх доходів. Це мало привести до постійного зростання багатства суспільства в цілому. В умовах такого економічного лібералізму функціонуватиме чіткий механізм саморегулювання виробництва, а безробіття та бідність взагалі стануть неможливими.

Але з часом частина теоретичних положень економічного лібералізму не знайшла практичного підтвердження. Так звана «невидима рука ринку» автоматично не спрацювала. Тому все більше стала домінувати теорія необхідності хоча б часткового регулювання економіки в умовах дії ринкових відносин. Цей напрям був запропонований англійським економістом Д. Кейнсом [5], згодом отримавши назву «кейнсіанство».

Теорія Д. Кейнса передбачала необхідність внесення певних коректив до класичної теорії економічного лібералізму, зокрема, застосування державних регуляторів економіки. Підставою для цього стала наявність нерівномірності економічного розвитку, бідних і багатих країн, зростання розриву у величині доходів бідних і заможних верств населення тощо.

У світі все більше усвідомлюється необхідність державного регулювання щодо впорядкування динаміки та темпів розвитку країн, окремих галузей, підприємств та доходів громадян. При цьому використовуються податки, кредити, збори, пільги та інші форми регулювання економічних процесів. Залежно від форм та інтенсивності їх використання виділяються два основні типи економічних систем: ринкова, в основі якої є приватна власність на засоби виробництва, та планово-розподільча, заснована на державній власності. Усі інші різновидності є лише похідними від вказаних основних типів ([6; 7]).

Слід зазначити, що кожна з цих систем, крім загальних принципів, має певні специфічні риси та методи регулювання економічних відносин, у тому числі і доходів та рівня життя населення. У ХХ сторіччі значною привабливістю користувалася соціалістична планово-розподільча економічна система. Вона знайшла своє застосування в СРСР, КНР та інших країнах соціалістичного табору. Її сутність полягала у тому, що держава повністю координувала та контролювала соціально-економічні процеси на всіх рівнях управління в умовах монополії та одержавлення власності на засоби виробництва.

За допомогою держави здійснювалося суцільне регулювання та перерозподіл доходів працівників. На певний період часу це дозволяло позитивно впливати на хід економічного розвитку, соціальні відносини, ліквідувати клас багатих громадян тощо. Проте, бідне населення так і не стало заможним. У цих умовах усе більше стало проявлятися зменшення трудової мотивації, у т. ч. сільського населення. Тому почав посилюватися адміністративний тиск на персонал з метою підвищення його економічної активності. Планово-розподільча система поступово перетворилася на командно-адміністративну економіку. Проте вона не дала відчутного позитивного результату у справі зростання добробуту усіх верств населення.

Нині науковцями виділяється чотири основні моделі економічних систем: американська, японська, шведська та німецька. Американська модель вважається найбільш лібералізованою. Державне регулювання тут зводиться до застосування правових методів для розвитку бізнесу. Японська модель передбачає регулювання соціально-економічного розвитку країни шляхом використання переважно опосередкованих методів регулювання економіки. Тут домінує психологія колективізму, солідарності, забезпечення доходів працівників через заробітну плату, а також численні винагороди за рахунок прибутків підприємств.

Для шведської моделі характерним є активне втручання держави у процес формування доходів різних верств населення, забезпечення його ефективного соціального захисту, домінування ідеї справедливості та рівності у суспільстві. Німецька модель економічної системи характеризується активним використанням, насамперед, ринкових регуляторів і створенням на державному рівні ефективного соціального захисту всіх верств населення [7].

Слід зазначити, що ринкова економічна система виявилась більш чутливою до економічного зростання, зацікавленості персоналу у підвищенні ефективності

виробництва та продуктивності праці, у т.ч. в агробізнесі. У той же час, маючи значні економічні переваги (вільна конкуренція, економічна свобода, можливість реалізації власної ініціативи та інтересу тощо), ринкова економіка теж відчуває значні труднощі свого розвитку. Головними її проблемами залишаються нерівномірність економічного зростання держав, економічні кризи, а головне – усе більш помітне збільшення нерівності у доходах різних верств і категорій населення, зростання бідності на планеті, особливо серед сільського населення.

В умовах значних темпів глобалізації нерівність між багатими та бідними набрала безпрецедентних розмірів. За даними експертів Світового банку, 2% найбагатших домогосподарств володіють 50% світового багатства. У той же час 50 % найбідніших домогосподарств володіють менш 1% цього багатства [16]. Значна частина країн зіштовхнулася з масовим зростанням нерівності, соціальними заворушеннями та економічними кризами. У результаті, це спричинило масштабні протести і навіть соціальні зриви, невдоволення політикою урядів широких верств населення.

В Україні також існують значні диспропорції у структурі доходів і витрат населення, що стало національною проблемою. Люди прагнуть соціальної справедливості не менше, ніж матеріальних статків. Її відсутність негативно впливає на розвиток держави у цілому. Необхідно зазначити, що значно зросли диспропорції між багатим і бідним населенням. Для працюючих у аграрній сфері вони поглиблюються відсутністю достатнього доступу до соціальних культурних благ.

Щоправда, існують різні точки зору на ці співвідношення. Так, на думку Л. Черенко, ризики бідності в Україні є доволі значними. Однак співвідношення між найбагатшим і найбіднішим населенням знаходиться у межах загальноєвропейських значень. Згідно з останніми даними репрезентативного обстеження умов життя домогосподарств України, проведеного Державною службою статистики, різниця між 10 % найбідніших та 10% найбагатших становить 4-5 разів [8]. Проте в ряді інших досліджень зазначаються на порядок інші значення.

Такий стан розвитку суспільства спонукає науковців до обґрунтування нових економічних відносин, які б увібрали позитивні риси ринкової економіки та усунули її негативні прояви. Зокрема, йдеться про необхідність посилення соціального захисту населення, особливо депресивних сільських територій. Його можна здійснити, маючи чітку стратегію і програму розвитку державних інститутів, місцевого самоврядування. Це дозволить у відносно короткі строки та з меншими втратами створити умови для цивілізованих соціально-економічних відносин і найбільш повного задоволення потреб суспільства.

При цьому держава не повинна втручатися в економічне життя соціуму, а діяти в ньому, як рівноправний ринковий гравець, прагнучи реалізувати соціальний суспільний інтерес. Звідси випливає новий, ширший погляд на формування ринкової рівноваги, який передбачає включення в число самостійних суб'єктів ринку також і держави, що прагне максимізувати власну функцію соціальної корисності.

Остання повинна інтегрально відображати інтереси своїх громадян та їх захист, який вони передають державі, підкріплюючи свої наміри податками. Громадськості, суспільним інститутам необхідно постійно контролювати державу (а не навпаки), витісняючи її із тих сфер, де її інтереси суперечать суспільним.

Правила раціональної поведінки влади мають визначатися суспільством, а обмеження щодо ресурсів (у тому числі і адміністративних) встановлюються державним бюджетом і законами [9].

Аналізуючи світові тенденції здійснення соціальних процесів, можна констатувати, що в умовах класичної ринкової економіки автоматичне регулювання рівня доходів населення, у т.ч. зайнятого в аграрній сфері, практично неможливо. Зростання доходів одних неодмінно приводить до їх зменшення в інших учасників ринку. Як правило, багатші стають багатшими, а бідні – біднішими. Тому роль держави повинна полягати у запровадженні такого механізму економічного розвитку, який би забезпечував створення умов для підтримання належних доходів і гідного рівня життя усіх верств та категорій населення.

Одним із важливих показників є доходи, вони характеризують економічний стан домогосподарств та їх розшарування за рівнем життя. Найбільш простим є поняття «трудовий дохід», тобто матеріальні надходження громадян за рахунок їх трудової діяльності. З подальшим розвитком економічних відносин це поняття отримало більш широке тлумачення. Слід зазначити, що в умовах поглиблення ринкових відносин та лібералізації діяльності додаткові доходи поза межами основної діяльності постійно зростають.

Зроблений висновок є особливо характерним для сільського населення. Сільські жителі мають особисті селянські господарства (ОСГ), які через свої значні масштаби розуміються як сфера самозайнятості на селі, неформальний сектор аграрної економіки та приносять відчутний дохід. Так, за статистичними даними, вони щорічно забезпечують виробництво 55-60%, а у деяких галузях навіть 80-85% валової сільськогосподарської продукції. Проте достовірну звітність про їх діяльність одержати важко. Обсяг продукції особистих селянських господарств нині визначається лише за вибірковим методом. Що ж стосується витрат на виробництво продукції, то їх облік в ОСГ не ведеться. Це значно ускладнює можливість визначення фактичних доходів домогосподарств селян.

Таблиця 1 - Динаміка середньомісячної заробітної плати найманих працівників в Україні у 2006-2011 рр.

Вид діяльності	Од. виміру	Рік						2011р. до 2006р., %
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	
У цілому по галузях економіки	грн.	1041	1351	1806	1906	2239	2633	у 2,5 р.
у тому числі: - сільське господарство, мисливство, лісове господарство	грн.	581	771	1101	1220	1467	1853	у 3,2 р.
- у % до середньої заробітної плати по економіці	%	55,8	57,1	60,9	64,1	65,5	70,4	x

Джерело: Сільське господарство України. - Стат. зб. 2006-2011 рр.

Позитивними тенденціями характеризується зростання оплати праці у сільськогосподарській галузі (табл. 1) – основній сфері зайнятості мешканців села. Якщо в цілому по економіці середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників за 2007-2011 р.р. зросла у 2,5 разів, то в аграрній сфері – у 3,2 разів. При цьому значно скоротилося відставання рівня оплати праці в агра-

рному виробництві. Так, якщо у 2006 р. рівень оплати праці сільськогосподарських працівників по відношенню до аналогічного показника по економіці складав 50,0 %, то у 2011 р. – зріс до 70,4 %. Це привело до значного збільшення доходів сільських домогосподарств.

Проте оцінка середніх показників доходів сільського населення дозволяє відстежувати лише загальні тенденції та динаміку щодо зростання цього показника в цілому по всій сукупності сільських домогосподарств. Що ж стосується розподілу сільського населення за рівнем доходів, то ситуація видається менш оптимістичною. Так, у 2012 р. при середньому еквівалентному розмірі сільськогосподарства 2,19 осіб загальний середньодушовий дохід перевищив 1660,0 грн. У той же час, кількість домогосподарств, середньодушові загальні місячні доходи яких були менше середнього значення (1660,0 грн.), дорівнювала 3013,4 тис. одиниць або близько 60,0 % від їх загальної кількості. При цьому середньодушові доходи, як правило, нижчі у тих домогосподарствах, які у своєму складі мають більше осіб.

Оцінюючи доходи населення, необхідно враховувати, що в сучасних умовах далеко не завжди їх рівень визначає реальний стан матеріального забезпечення громадян. Тому важливим чинником дослідження соціальних процесів стає обсяг і структура витрат населення. Вони обумовлюються не тільки потребою громадян, а й цінами на товари і послуги.

Як свідчить практичний досвід, маючи успіхи у зростанні доходів населення, держава виявляється практично безсилою перед невпинним зростанням цін, які здебільшого формують торговельні, посередницькі структури, фірми та підприємці. Тому в ринкових умовах необхідне активне втручання держави у регулювання цінової політики, що дозволить забезпечити належний рівень життя[10].

З цієї метою в Україні запроваджена відповідна система соціальних стандартів і гарантій, зокрема Закони України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 р., «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. Розроблено Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів, який затверджено наказом Мінпраці України 17.06.2002 р. Розроблена та виконується Державна цільова соціальна програма подолання та запобігання бідності населення, у тому числі сільського на період до 2015 р.

Висновки. Реалізація розроблених теоретичних положень і практичних заходів сприяла поступовому зростанню добробуту населення, у тому числі і мешканців села. Спостерігаються позитивні зміни у структурі доходів сільського населення, зокрема випереджаюче зростання надходжень за рахунок оплати праці, підвищення пенсій, державної допомоги, розширення підприємницької діяльності та різних видів самостійної зайнятості. Суттєво збільшились і витрати населення, зокрема, на споживання, навчання, заощадження. Проте подальшого вирішення потребують питання розширення населення за рівнем грошових доходів і витрат, наявності значної частини бідних і навіть знедолених громадян, соціальної справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов. Кн. 1. – М.: Ось – 1989. – 256 с.

2. Рикардо Д. Сочинения (Под ред. чл. – кор. Академии наук СССР М.Н. Смит). – М.: Соцэкгиз, 1961. – 271 с.
3. Миль Дж. С. Основы политической экономии: Пер. с англ. (Общ. ред. А.Г. Милиткевского). – М.: Прогресс, 1980. – 495 с.
4. Кене Ф. Избранные экономические произведения: Пер. франц. / Ред. Сост., авт. вступ. статьи С. 3-32 и примеч. А. И. Казарин. – М.: Соцэкгиз, 1960. – 551 с.
5. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 352 с.
6. Stingler D. The Cost of Subsistence. – «Journal of Farm Economic», v.XXVII, May 1945, № 2.
7. Кісіль М. І. Регулювання доходів сільського населення: Монографія / М. І. Кісіль, Л. В. Саловська – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 222 с.
8. Лібанова Е., Черенько Л., Саріогло В. Аналіз бідності та соціальних наслідків економічної кризи в Україні / Е. Лібанова, Л. Черенько, В. Саріогло / Програма розвитку ООН в Україні. – К., 2010. – С. 5. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.undp.org.ua>.
9. Онищенко В. Модернізація як імператив розвитку України. // Економіка України. / В. Онищенко – 2011. - № 7. С. 7.
10. Пасхавер Б. Сценарії розвитку агросфери /Б. Пасхавер // Економіка України. – 2011. - № 11. – С. 39.

УДК:336.713:336:337.73

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

*Карась П.М. – к.е.н., професор НУК ім. адмірала Макарова,
Зубенко В.В. – к.ю.н., доцент Херсонський ДАУ,
Гришина Л.О. – к.е.н., доцент ППІ НУК ім. адмірала Макарова*

Постановка проблеми. На успіх банківської діяльності впливає безліч чинників. Серед них - наявність фінансових, організаційних, матеріально – технічних ресурсів, особливості економіко – правового поля, в якому функціонують банки, продуктивний ряд банків і вибір каналів збуту банківських продуктів і послуг, інтенсивне використання новітніх технологій тощо.

Банкрутство великих банків, які у свій час займали передові позиції у банківській системі України, свідчить, що фінансові та інформаційні ресурси забезпечують лише короткострокові переваги. Без ефективного управління та мобілізації зусиль і можливостей працівників на досягнення загальної мети діяльності фінансової установи неможливо досягти довгострокових конкурентних переваг і підвищити ефективність діяльності, одержати максимально можливі результати за мінімальних витрат. Саме тому аксіомою стає твердження, що рівень розвитку банківської установи значною мірою залежить від її персоналу, який є вирішальним чинником у конкурентній боротьбі. В умовах динамічного розвитку